

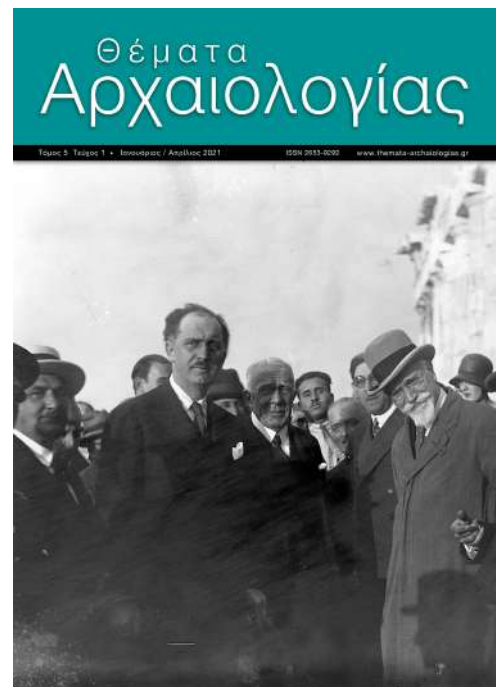

Αρχαία Τενέα. Η ανασκαφή φέρνει στο φως την αρχαία πόλη. Νέα στοιχεία από την ανασκαφική έρευνα 2019-2020

Συγγραφείς: Έλενα Κόρκα, Παρασκευή Ευαγγέλογλου, Πηνελόπη Βλάχου, Μιχαήλ Ιωάννου, Παναγιώτης Παναϊλίδης, Ιωάννης Χρηστίδης

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2021/10/ancient-teneia-2021-5-1-6-21.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 5, τεύχος 1, Ιανουάριος/Απρίλιος 2021, σ. 6-21

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Ancient Tenea

The excavation brings to light the ancient city. New evidence from the excavation of 2019 - 2020

Abstract at the end of the article

Αρχαία Τενέα

Η ανασκαφή φέρνει στο φως την αρχαία πόλη
Νέα στοιχεία από την ανασκαφική έρευνα 2019-2020

«...καί ἡ Τενέα δ' ἐστὶ κώμη τῆς Κορινθίας,
ἐν ᾗ τοῦ Τενεάτου Ἀπόλλωνος ἱερὸν...»

Έλενα Κόρκα

Δρ Αρχαιολόγος
Διευθύντρια της Έρευνας
Επίτιμη Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ΥΠΠΟΑ
ekorka@otenet.gr

Παρασκευή Ευαγγέλογλου

Αρχαιολόγος ΥΠΠΟΑ
revaggeloglou@culture.gr

Πηνελόπη Βλάχου

Αρχαιολόγος
penelopevla12@gmail.com

Μιχαήλ Ιωάννου

Αρχαιολόγος
michail97ioannou@gmail.com

Παναγιώτης Παναϊλίδης

Εθνολόγος-Ανθρωπολόγος
panpanailidis@gmail.com

Ιωάννης Χρηστίδης

Εθνολόγος-Ανθρωπολόγος
joochr22@gmail.com

Λέξεις ευρετηρίου

Αρχαία Τενέα	Τένεδος
Χίλιόμοδι	επιγραφή
ρωμαϊκά λουτρά	νομισματικός θησαυρός
αρχαϊκός αποθήτης	γλυπτά

Η αναφορά του Στράβωνα για την ύπαρξη ιερού του Απόλλωνα στην Αρχαία Τενέα, αποτελεί τη πρώτη σαφή μαρτυρία μνημειακής αρχιτεκτονικής στην περιοχή, όπου σύμφωνα με τον μύθο μετοίκησαν Τρώες από την Τένεδο. Το 2019, κατά τη διάρκεια της συστηματικής ανασκαφικής έρευνας στην Αρχαία Τενέα, αποκαλύφθηκε το πρώτο δημόσιο κτήριο της πόλης. Πρόκειται για ένα εκτεταμένο λουτρικό συγκρότημα του 2ου αι. μ.Χ., το οποίο έπειτα από επισκευές και παρεμβάσεις χρησιμοποιήθηκε μέχρι και τον 6ο αι. μ.Χ. Αρχιτεκτονικά στοιχεία που εντοπίστηκαν, είτε εντοιχισμένα στους τοίχους του μνημείου, είτε κατά χώραν, καθώς επίσης και ένα αρχαϊκό φρέαρ και ένας αποθήτης σύγχρονος με αυτό, καταδεικνύουν την ύπαρξη πρωιμότερων κτηρίων στην εγγύτητα των λουτρών. Στο σύνολό τους, τα ανασκαφικά στοιχεία μαρτυρούν την ύπαρξη καλά οργανωμένης τοπικής κοινωνίας, η οποία χαρακτηρίζεται από αδιάλειπτη οικονομική ευμάρεια, από την Αρχαϊκή εποχή μέχρι και την Ύστερη Αρχαιότητα.

Η περιοχή, όπου τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε εξέλιξη η συστηματική αρχαιολογική έρευνα της αρχαίας Τενέας από τη διεπιστημονική ομάδα της Δρος Έλενας Κόρκα, για πολλά χρόνια αποτέλεσε αντικείμενο ενδιαφέροντος πολλών περιηγητών¹ οι οποίοι όριζαν την κοιλάδα μεταξύ Χιλιομοδίου και Κλένιας ως τον τόπο που φιλοξενούσε τους ναούς, τα δημόσια κτήρια και το οικιστικό κέντρο της αρχαίας πόλης. Εντούτοις, η συστηματική καλλιέργεια των εκτάσεων, η ανοικοδόμηση αλλά και η έντονη αρχαιοκαπηλική δραστηριότητα εξάλειψαν τα ορατά ίχνη, αφήνοντας μόνον περιορισμένα διάσπαρτα θραύσματα αρχιτεκτονικών μελών. Για τον λόγο αυτό, οι πληροφορίες σύγχρονων μελετητών² για την τοπογραφία της αρχαίας πόλης ήταν μέχρι τώρα αποσπασματικές.

Ο εντοπισμός του οικιστικού, θρησκευτικού και πολιτικού κέντρου της αρχαίας Τενέας αποτέλεσε εξαρχής τον κυριότερο στόχο της αρχαιολογικής έρευνας. Η επισταμένη μελέτη και αξιολόγηση στοιχείων, που συλλέγονται από το ερευνητικό πρόγραμμα τα τελευταία χρόνια, οδήγησαν το 2018 στον εντοπισμό των πρώτων πολυτελών οικιστικών χώρων, που, όπως προκύπτει από τα ανασκαφικά στοιχεία, ήταν στεγασμένοι, με θυραία ανοίγματα, οργανωμένοι γύρω από μικρές κλειστές αυλές-αίθρια. Ο μίτος άρχισε να ξετυλίγεται το 2019 όταν εντοπίστηκε εκτεταμένο συγκρότημα λουτρικών εγκαταστάσεων, το οποίο αποδείχθηκε «κιβωτός» πληροφοριών για τη μνημειακή τοπογραφία της αρχαίας Τενέας.

Τα ρωμαϊκά λουτρά της Τενέας

Δυτικά των οικιστικών καταλοίπων εντοπίστηκε τμήμα λουτρικού συγκροτήματος Ρωμαϊκής εποχής (εικ. 1), ανεσκαμμένης έκτασης περίπου 1.100 τ.μ. Τα λουτρά της Τενέας φαίνεται ότι κατασκευάστηκαν στους αυτοκρατορικούς χρόνους³ και συγκεκριμένα λίγο πριν από τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. Στα χρόνια που ακολούθησαν πραγματοποιήθηκαν επισκευές και επεκτάσεις που τροποποίησαν την αρχική χρήση των χώρων.⁴ Η παρούσα εικόνα του μνημειακού συνόλου αποδίδει την τελευταία οικοδομική φάση της χρήσης του λουτρού κατά τον 5ο αι. μ.Χ., η οποία διατηρήθηκε μέχρι την εγκατάλειψη του χώρου στα μέσα του 6ου αι. μ.Χ. Οι χρονολογικές φάσεις οικοδόμησης των λουτρών

της Τενέας προκύπτουν από συνδυασμό διαφόρων στοιχείων, όπως ο τύπος της τοιχοποιίας σε κάθε περίοδο, τα νομίσματα που εντοπίστηκαν στις θεμελιώσεις των τοίχων και η κεραμική τυπολογία της στρωματογραφίας.

Το έως τώρα ανεσκαμμένο τμήμα των λουτρών, πέραν των μνημειακών διαστάσεων, δείχνει ότι οι χώροι του είναι οργανωμένοι με αξονικότητα και δυνατότητα κλιμακούμενης θερμοκρασίας. Εντοπίζονται δύο βασικές πτέρυγες: α) οι υπόκαυστοι χώροι στα βόρεια και β) οι χώροι του κρύου λουτρού και της απόδυσης στα νότια. Περιμετρικά τους εντοπίζονται χώροι παροχέτευσης και αποχέτευσης νερού, *praeefurnia*, καθώς και επιμέρους βοηθητικοί χώροι (εικ. 2).

Θερμά δωμάτια

Στη βόρεια πτέρυγα, διαμορφώνονται σε διάταξη, κατά τον άξονα Α-Δ, τρεις χώροι (Δ1, Δ2 και Δ3), οι οποίοι στην αρχαιότητα ήταν θερμοί λουτρού και επικοινωνούσαν μεταξύ τους (εικ. 2). Το δωμάτιο 1 στεγάζονταν πιθανότατα με θόλο, όπως υποδεικνύει το πάχος των τοίχων, η εγγεγραμμένη αψίδα και η λειτουργία του ως *caldarium* κατά την πρώτη περίοδο χρήσης του, με *praeefurnium* στα ανατολικά. Στη δεύτερη οικοδομική φάση⁵ το *praeefurnium* καταργήθηκε και το δωμάτιο τροποποιήθηκε και λειτούργησε ως *tepidarium*.

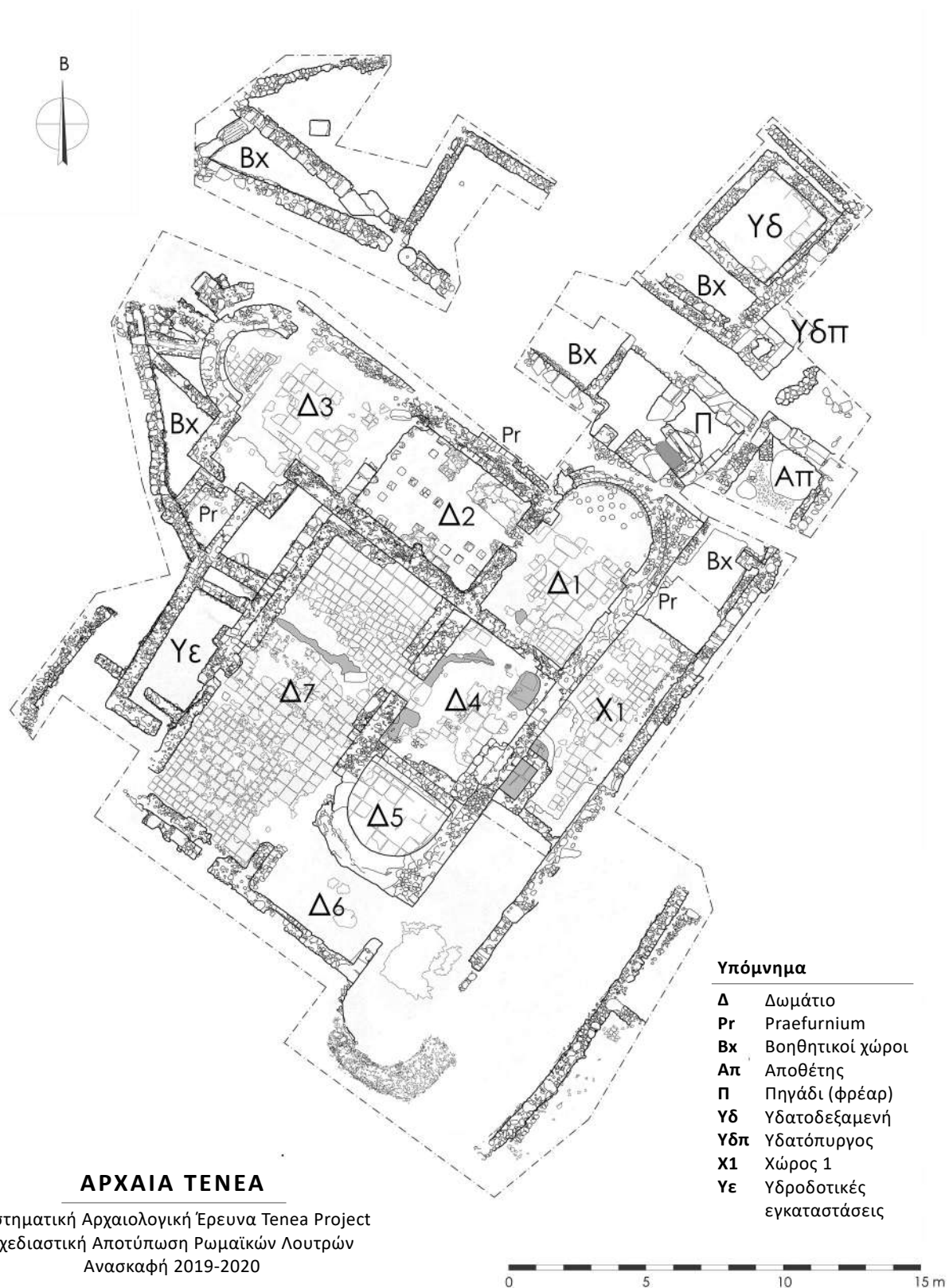
Κύριο χαρακτηριστικό της βόρειας πτέρυγας είναι οι δύο αψίδες που εντοπίζονται στο ανατολικό και δυτικό δωμάτιο αντίστοιχα, στο εσωτερικό των οποίων διαμορφώνεται ρηχή δεξαμενή ύδατος (*alveus*). Αξιοσημείωτο είναι πως η αψίδα του δωματίου 3 επενδύεται εσωτερικά από μικρότερη αψίδα, πιθανότατα για καλύτερη μόνωση.⁶ Μεταξύ των δύο αψίδων εντοπίζεται σύστημα εντοίχιας θέρμανσης (*intercapedo*) από αερούλκους σωλήνες (*tubuli*), προκειμένου να θερμαίνει τον χώρο αλλά και παράλληλα να συμβάλει στη μείωση των επιπέδων υγρασίας.⁷

Όλοι οι χώροι είχαν υποδαπέδιο σύστημα θέρμανσης με ελεύθερους πεσσίσκους (υπόκαυστα) αλλά και εντοίχια θέρμανση από αερούλκους σωλήνες τετράγωνης διατομής, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα στην εκτόνωση του θερμού αέρα και του καπνού από τον υπόκαυστο χώρο (εικ. 3). Τέλος, στο δωμάτιο 3 διατηρείται δεύτερη δεξαμενή ζεστού ύδατος (*piscina calida/alveus*) νοτίως της

1. Αρχαία Τενέα. Αεροφωτογραφία του ανασκαμμένου λουτρικού συγκροτήματος.

2. Σχέδιο του ρωμαϊκού λουτρού της αρχαίας Τενέας.

3. Αρχαία Τενέα. Tubuli και υπόκαυστα στο δωμάτιο 1.

οποίας τον 4ο αι. μ.Χ. δημιουργήθηκε τρίτο *prae-furnium*. Όλα τα δωμάτια έφεραν πήλινο δάπεδο (*suspensura*) με πλάκες στην επιφάνεια των οποίων διατηρούνται υπολείμματα ερυθρού και κυανού χρώματος. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τα μαρμαροθετήματα που βρέθηκαν, καθώς και τα σπαράγματα κονιάματος με ερυθρό χρώμα, μαρτυρούν την πολυτέλεια των τριών δωματίων.

Το μεσαίο δωμάτιο 2 αποτελούσε, κατά τις δύο πρώτες φάσεις, ενιαίο χώρο με το δωμάτιο 3 και λειτουργούσε ως *caldarium* με δικό του *prae-furnium* στα βόρεια. Τον 5ο αι. μ.Χ. διαχωρίστηκε με μεσοτοιχία και βηλόθηρο⁸ στα δυτικά που πιθανότατα τροποποιήθηκε και λειτούργησε ως *sudatorium*, παρέχοντας υπηρεσίες υγρής εφίδρωσης.⁹ Η διαδικασία της υγρής εφίδρωσης, επιτυγχάνονταν μέσω του ύδατος που διοχετεύονταν από πήλινους κλειστούς κυλινδρικούς αγωγούς επί του καυτού

δαπέδου, προκαλώντας την ανάδυση υδρατμών. Ο χώρος είναι πιθανό να διέθετε και κινητό εξοπλισμό. Η προσθήκη πιθανότατα κινητών ξύλινων θρανίων, διευκόλυνε την διαδικασία της υγρής εφίδρωσης, ενώ θα παρείχε ακόμη μεγαλύτερη άνεση στους επισκέπτες.

Στη νότια πτέρυγα βρίσκεται το *apodyterium* (Δ7). Πρόκειται για μια επιμήκη αίθουσα, έκτασης 62 τ.μ., η οποία φαίνεται πως επεκτάθηκε τον 5ο αι. μ.Χ. Λειτουργούσε ως χώρος υποδοχής των επισκεπτών και απόδυσης των ενδυμάτων τους. Από αυτήν οι επισκέπτες προωθούνταν στους υπόλοιπους χώρους των λουτρών. Διαθέτει περιμετρικό θρανίο στο εσωτερικό μέτωπο των τοίχων, ενώ το δάπεδο αποτελείται από πήλινες πλάκες, σε πολλές από τις οποίες διακρίνονται κατάλοιπα ερυθρού χρώματος. Στο μέσον της αίθουσας, διαμορφώνεται δικιόνιο εν παραστάσι άνοιγμα κατά τον άξο-

4. Ιωνικό κιονόκρανο και σπόνδυλος αράβδωτου κίονα.

να Α-Δ, όπως τεκμηριώνεται από τις δύο κτιστές παραστάδες και τις δύο θεμελιώσεις κιόνων κάτω από το επίπεδο του δαπέδου. Ένας αράβδωτος σπόνδυλος κίονα και ένα ιωνικό κιονόκρανο εντοπίστηκαν καταπεσμένα στο εσωτερικό της αίθουσας (εικ. 4). Κατά την ανασκαφική έρευνα του χώρου βρέθηκαν περί τα 75 νομίσματα.

Κρύα και χλιαρά δωμάτια

Ανατολικά του *apodyterium* εντοπίζονται οι κρύοι και χλιαροί χώροι με επίκεντρο τη δεξαμενή (Δ4, Δ5 και Δ6), η οποία διαμορφώνεται εντός εγγεγραμμένης αψίδας. Η κατάβαση από τα βόρεια στο εσωτερικό της δεξαμενής διευκολύνεται μέσω μονής βαθμίδας. Απέναντι από αυτήν και εντός της αψίδας διατηρείται ημικυκλικό κλιμακωτό έδρανο. Όλες οι επιφάνειες της δεξαμενής φέρουν επάλειψη υδραυλικού κονιάματος και όπως δεί-

χνουν τα αποτμήματα μαρμαροθετημάτων και οι διάσπαρτες ψηφίδες που βρέθηκαν, η όψη του χώρου θα πρέπει να ήταν ιδιαίτερα επιμελημένη. Ωστόσο το μικρό μέγεθος της δεξαμενής δημιουργεί προβληματισμούς για την ικανή εξυπηρέτηση των επισκεπτών που υποδέχονταν τα δυο *caldaria* της πρώτης οικοδομικής φάσης. Η ανασκαφική διερεύνηση που είναι σε εξέλιξη θα επιβεβαιώσει ή όχι την ύπαρξη μεγαλύτερης δεξαμενής, που πιθανόν να διασώζεται σε άλλο σημείο των λουτρών. Μεταξύ της δεξαμενής και του δωματίου 1 αποκαλύφθηκε το δωμάτιο 4, το οποίο περιτοιχίζεται από ατομικούς λουτήρες και θρανία, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για χλιαρό ή κρύο λουτρό.

Τέλος, το ανατολικό τμήμα του λουτρού καλύπτεται σε όλον τον άξονα Β-Ν από ενιαίο χώρο, ο οποίος έχει είσοδο στα βόρεια και απολή-

γει στα νότια σε αψίδα, ενώ στο εσωτερικό του διατηρείται πήλινο δάπεδο σε εξαιρετικά καλή κατάσταση. Ο συγκεκριμένος χώρος (Χρ1) φαίνεται ότι επηρεάστηκε από τις εκάστοτε παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο μνημείο, ορίζοντας κάθε φορά διαφορετική λειτουργία, μέχρι που τον 5ο αι. μ.Χ. κατέληξε στη σημερινή σωζόμενη μορφή.

Χώροι παροχέτευσης και αποχέτευσης ύδατος

Τα λουτρά προμηθεύονταν με νερό πιθανότατα από μια κεντρική πηγή υδροδότησης, η οποία δεν έχει ακόμη εντοπιστεί. Το νερό έφτανε σε μια επιμήκη αίθουσα (Υε) που σχετίζεται με υδροδοτική εγκατάσταση δυτικά του *apodyterium*.¹⁰ Αυτή αποτελείται από τρεις επιμέρους χώρους όπου φιλτράρονταν το νερό. Δυτικά της αψίδας του δωματίου 3 βρέθηκαν αγωγοί απορροής υδάτων. Υδροδοτικές εγκαταστάσεις και βοηθητικοί χώροι εντοπίζονται και στα βόρεια του λουτρικού συγκροτήματος. Ένα φρέαρ βόρεια του δωματίου 1, μια ιδιαίτερα επιμελημένη υπαίθρια υδατοδεξαμενή

(Υδ) αλλά και η βάση ενός πιθανότατα υδατό-πυργου¹¹ (Υδπ) προμήθευε με νερό τον λέβητα του βόρειου *prae-furnium*. Με βοηθητικούς χώρους ταυτίζονται οι ημυπόγειες και υπαίθριες συγχρόνως εγκαταστάσεις (Βχ) στα βορειοδυτικά του λουτρού, που σχετίζονται με το συγκείμενο *prae-furnium* του δωματίου 2, και πιθανότατα εξυπηρέτούσαν στην αποθήκευση ξυλείας.¹²

Ανατολικά του λουτρικού συγκροτήματος ανασκάφηκε το 2020 έκταση 282 τ.μ. που περιλαμβάνει οικοδομικές νησίδες που οριοθετούνται από οδούς και παρόδους. Γενικότερα πρόκειται για ισχυρές κατασκευές που διαμορφώνουν χώρους στο εσωτερικό τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι εντοπίστηκαν κυρίως αντικείμενα εμπορικής δραστηριότητας, όπως ένας ενεπίγραφος χάλκινος ζυγός (εικ. 5), μυλόπετρες, γυάλινα και κεραμικά αγγεία πόσεως και κοσμητολογίας, ένα χάλκινο κοχλιάριο, κοσμήματα (εικ. 6), σιδερένια αντικείμενα όπως, περόνες, πόρπες, ελάσματα και ήλοι. Κυρίως όμως βρέθηκαν πάνω από 300 νομίσματα,¹³ μεταξύ των οποίων, τέσσερις νομισματικοί θη-

5. Χάλκινος ενεπίγραφος ζυγός.

6. Ασημένιο δακτυλίδι.

σαυροί, από τους οποίους ιδιαίτερα πλούσιος είναι ένας από εβδομήντα δύο χάλκινα νομίσματα του 5ου αι. μ.Χ. Κυρίως όμως, ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο θησαυρός από είκοσι εννέα σόλιδους, ένα τρεμίσιο ($\frac{1}{3}$ σόλιδου), των αυτοκρατόρων Μαρκιανού, Ιουστίνου Α' και Ιουστινιανού (περιόδου 450 μ.Χ. έως 565 μ.Χ.), καθώς και ένα χρυσό δακτυλίδι¹⁴ (εικ. 7). Εντοπίστηκε σε στρώμα καταστροφής στην εσωτερική παρειά του τοίχου ενός από τους χώρους. Η εγκατάλειψη ενός θησαυρού, τόσο μεγάλης χρηματικής αξίας για την εποχή, πιθανότατα συνδέεται με μια βεβαιωμένη απομάκρυνση, η οποία έγινε πριν από τις επιδρομές των Αβαροσλάβων στη περιοχή. Τα αίτια και οι συνθήκες εγκατάλειψης των κτηρίων είναι υπό διερεύνηση και ευελπιστούμε ότι θα δώσουν σημαντικά στοιχεία για το ιστορικό πλαίσιο του 6ου αι. μ.Χ.

Εγκαταστάσεις πρωιμότερες των λουτρών

Σε όλες τις δομές των λουτρικών εγκαταστάσεων διαπιστώθηκε η επανάχρηση αρχιτεκτονικών μελών (εικ. 8), άριστου επιπέδου λιθοξοϊκής κατεργασίας, τουλάχιστον από δύο διαφορετικά προγενέ-

7. Θησαυρός χρυσών νομισμάτων και χρυσό δακτυλίδι.

8. Αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση.

στερα κτίσματα. Τα τρίγλυφα, τα επιστύλια, τα γείσα, οι κίονες που εντοπίστηκαν και κυρίως τα δύο τμήματα από ραβδωτούς κίονες διαμέτρου 0,74μ., υποδηλώνουν την ύπαρξη δημόσιων κτηρίων Αρχαϊκής και Ελληνιστικής εποχής στην εγγύτητα των λουτρών.

Οι μοναδικές, ωστόσο, πρώιμες δομές που μέχρι στιγμής εντοπίστηκαν *in situ*, αφορούν στο αρχαϊκό φρέαρ, με εξάγωνο στόμο, που βρέθηκε βόρεια του λουτρού, σε άμεση επαφή με την εξωτερική πλευρά της αψίδας του δωματίου 1. Περιμετρικά του φρέατος διαμορφώνεται χώρος από τοίχους σε συνεχόμενη διάταξη σχήματος Π, στο εσωτερικό του οποίου, σε στρώμα αρχαϊκής κεραμικής, εντοπίστηκε τμήμα μηρού από μαρμάρινο γλυπτό Αρχαϊκής περιόδου, κατασκευασμένο από παριανό μάρμαρο. Δυτικά του φρέατος φαίνεται να απολήγει τοίχος αρχαϊκών χρόνων με κατεύθυνση Α/Δ επάνω στον οποίο θεμελιώνεται το λουτρό. Η έρευνα στον συγκεκριμένο χώρο συνεχίζεται.

Η επίχωση στο εσωτερικό του φρέατος, που έφθανε σε βάθος 15 μ., έδειξε ότι το συγκεκριμένο φρέαρ χρησιμοποιείτο για την προμήθεια νερού έως και την Υστερορωμαϊκή περίοδο. Στο πυθμένα του εντοπίστηκαν πάνω από 60 αμφορείς, μεταξύ των οποίων δέκα είναι ακέραιοι, και οινόχοες, νομίσματα Ρωμαϊκής και Υστερορωμαϊκής περιόδου, μια αιχμή σιδερένιου δόρατος, οστέινα, λίθινα και μεταλλικά αντικείμενα. Από τις ανώτερες επιχώσεις ανασύρθηκε σωρεία αρχιτεκτονικών μελών, Αρχαϊκής, Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου, επιζωγραφισμένες σίμες (εικ. 9), βάση μαρμάρινου αγαλματιδίου στο οποίο διατηρείται κεφάλι σκύλου και πόδια ανδρικής μορφής, κορμός αγαλματιδίου γυμνής γυναικείας μορφής, πιθανόν στον τύπο της Αφροδίτης Κνιδίας (εικ. 10), το οποίο σύμφωνα με παράλληλα χρονολογείται στην ύστερη Ελληνιστική περίοδο (2ος αι. π.Χ.),¹⁵ και άνω τμήμα γυνού κορμού μαρμάρινου γυναικείου αγαλματιδίου,¹⁶ πιθανόν στον τύπο της

9. Επιζωγραφισμένες σίμες.

Αφροδίτης λουόμενης, το οποίο σύμφωνα με παράλληλά¹⁷ του χρονολογείται στη Ρωμαϊκή εποχή (εικ. 11). Ο εντοπισμός των εν λόγω στοιχείων στις ανώτερες επιχώσεις μαρτυρά την άτακτη απόρ-

ριφή τους οπωσδήποτε σε μια χρονική περίοδο μετά την εγκατάλειψη του λουτρού και την παύση χρήσης του φρέατος.

10. Τμήμα μαρμάρινου αγαλματιδίου Αφροδίτης.

11. Τμήμα μαρμάρινου γυναικείου αγαλματιδίου.

Το φρέαρ φαίνεται να σχετίζεται με αποθήκη Αρχαϊκής περιόδου που ανασκάφηκε αμέσως ανατολικά του. Στο εσωτερικό του λάκκου απόθεσης εντοπίστηκε σωρεία κεραμικής, που χρονολογείται από τον 7ο αι. π.Χ. έως και τον 5ο αι. π.Χ. που προσδιορίζει ουσιαστικά και την περίοδο χρήσης του, αλλά και μετάλλινα αντικείμενα. Το υλικό απόθεσης αφορά σε σφαιρικούς αργύβαλλους με διαδεδομένα μοτίβα του 6ου αι. π.Χ., σκύφους, τριφυλλόστομες οinoχόες και αλάβαστρα. Ο κύ-

ριος όγκος της απόθεσης αποτελείται από αγγεία μικρού μεγέθους, πολλά εκ των οποίων μικρογραφικά, όπως κωνικές οinoχόες, αμφορίσκοι, πυξιδίσκες, φυάλες και καλαθίσκοι. Ξεχωρίζουν (εικ. 12-15) ο δαχτυλιόσχημος αργύβαλλος με πλαστικό χείλος που απεικονίζει κεφαλή σειρήνας, ο ωσειδής αργύβαλλος που φέρει δύο ζωφόρους με σκύλους μελανού χρώματος, ο ζωόμορφος αργύβαλλος σε σχήμα λαγού, τα τρία ειδώλια αλόγων, ένα εκ των οποίων φέρει αναβάτη και χρονο-

12. Ωσειδής αργύβαλλος.

13. Σφαιρικός αργύβαλλος.

14. Ζωόμορφος αργύβαλλος.

15. Πήλινα ειδώλια αλόγων.

λογείται στον 7ο αι. π.Χ., και τα μετάλλινα αντικείμενα αναθηματικού χαρακτήρα, όπως δύο ομοιώματα τραπεζών.

Ο αναθηματικός χαρακτήρας του υλικού απόθεσης και η απουσία στοιχείων χρήσης του χώρου για ενταφιασμούς, μας δείχνουν ότι το περιεχόμενο του αποθέτη ξεφεύγει από την καθημερινή ή πιο περιοδική οικιστική δραστηριότητα απορριμματικών ή αποθηκευτικών ενεργειών. Τα αντικείμενα είναι πιθανότατα εναποθέσεις ιδιαίτε-

ρου χαρακτήρα, οι οποίες συνδέονται με θρησκευτικές εκδηλώσεις λατρείας και προσφορών, σε μια περίοδο σύγχρονη με τα αρχιτεκτονικά μέλη μνημειακών κτηρίων, που εντοπίστηκαν εντοιχισμένα στο λουτρό και εντός του φρέατος, αλλά και με τα γλυπτά σπαράγματα που βρέθηκαν.

Επιγραφικές μαρτυρίες¹⁸

Αξιόλογες είναι οι δύο επιγραφές που εντοπίστηκαν εντοιχισμένες στα τοιχεία των λουτρικών εγκαταστάσεων. Η πρωιμότερη εξ αυτών είναι τμήμα δημόσιας επιγραφής πιθανότατα πάνω σε βάθρο αναθηματικού γλυπτού. Φέρει επιμελημένη επάλειψη υπόλευκου λεπτόκοκκου κονιάματος και επιζωγραφισμένο γείσο με ταινία ερυθρού χρώματος. Το κονίαμα διατηρείται κατά το ήμισυ και στην πίσω όψη, στοιχείο που υποδηλώνει πως το βάθρο ήταν περίοπτο. Η επιγραφή χρονολογείται στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., είναι έμμετρη τετραστική στοιχηδόν και βρέθηκε μαζί με σύγχρονό της αργυρό οβολό κοπής Άργους. Σύμφωνα με την επιγραφή, το γλυπτό που πιθανότατα έφερε το βάθρο αφιερώθηκε στον ναό που υπήρχε σε εγγύτητα με τον χώρο των λουτρών (εικ. 16).

[— — —]ΠΑΡΑ ΝΑΟΝ
[— — —]ΑΤΑΝ
[— — —]ΗΥ]ΕΑΤΟ ΧΕΡΣΙΣ
[— ΙΕΡΟ]ΣΥΝΑΝ

16. Επιγραφή του 5ου αι. π.Χ. και αργυρός οβολός Άργους.

17. Επιγραφή του 4ου αι. π.Χ.

Η δεύτερη επιγραφή εντοπίζεται σε λίθινο βάθρο αγάλματος, χρονολογείται στον 4ο αι. π.Χ. και φέρει το όνομα «ΤΕΙΣΑΝΔΡΙΔΑΣ» (εικ. 17).

Ακόμη μια επιγραφή εντοπίστηκε σε έναν από τους χώρους εμπορικής δραστηριότητας (εικ. 18). Πρόκειται πιθανότατα για πήλινη σφραγίδα κεραμέα με το όνομα «ΕΠΙΚΤΗΤΟΥ». Το συγκεκριμένο όνομα το συναντάμε πάλι ως όνομα Τενεάτη αθλητή στο παγκράτιο σε επιγραφή που χρονολογείται το 150-175 μ.Χ. και καταγράφει τα ονόματα αθλητών που νίκησαν σε αγώνες.

Θαυμαστός Ἐπικτήτου Τεν<ε>άτη[ς]
πα [νκράτιο]ν

Επιπλέον, στην επιφάνεια χάλκινου εμπορικού ζυγού,¹⁹ που βρέθηκε επίσης σε έναν από τους παραπάνω χώρους, εντοπίζεται εγχάρακτη επιγραφή «+ΕΥΤΥΧΙ» (εικ. 5). Τέλος, το όνομα πιθανότατα «ΕΠΑΓΑΘΟΥ» συναντάμε στην επιφάνεια μολύβδινου αγωγού κυκλικής διατομής, μήκους 1,30 μ., ο οποίος προμήθευε με καθαρό νερό έναν από τους λουτήρες του λουτρού. Παρόμοιος αγωγός με την ίδια επιγραφή βρέθηκε στο αρχαίο λιμάνι των Κεγχρεών.²⁰

Τα λουτρά της Τενέας προσομοιάζουν με λουτρά που ανασκάφηκαν τόσο στην περιοχή της Κορίνθου,²¹ στην Αρχαία Επίδαυρο,²² στα Ίσθμα²³ και στην Ολυμπία²⁴ αλλά φέρουν και σημαντικές ομοιότητες με τα λουτρά στο Δίον,²⁵ ακολουθώντας τη τυπολογία της εποχής. Με βάση την

18. Πήλινη επιγραφή Ρωμαϊκής εποχής.

διάκριση του Yegül, ο τύπος του λουτρού της Τενέας είναι ο ασύμμετρος,²⁶ και όπως τα περισσότερα λουτρά στην ελληνική επικράτεια ακολουθεί τα ρωμαϊκά πρότυπα από την Πομπηία και την Καμπανία.²⁷

Στην Ρωμαϊκή εποχή τα λουτρά αποτελούν σημαντικό στοιχείο του κοινωνικού και ιδιωτικού βίου, ώστε να εξελιχθούν σε έναν ισχυρό κοινωνικό θεσμό, ιδιαίτερα δημοφιλή. Τα δημόσια λουτρά είναι ίσως το συνηθέστερο αρχιτεκτονικό είδος σε όλη την επικράτεια της αυτοκρατορίας.²⁸ Σε κάθε πόλη, ακόμα και στις φαινομενικά μικρότερες, μεταξύ των δημόσιων κτηρίων της εντοπίζεται τουλάχιστον ένα λουτρό, για λόγους διασφάλισης της υγείας και της καθαρότητας των κατοίκων της. Ταυτόχρονα, η χρήση τους συνδέεται και με κοινωνικές διεργασίες που εκτυλίσσονταν εντός

αυτών, όπως κοινωνική συνεύρεση, δημόσιες συζητήσεις, διασκέδαση και αναψυχή ακόμη και άθληση.²⁹ Η πρόσβαση στα λουτρά επιτρέπονταν σε όλες τις κοινωνικές ομάδες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, τόσο στους άνδρες, όσο και στις γυναίκες. Για την είσοδο στο λουτρό καταβαλλόταν το βαλανικό (*balaneaticum*) ή επίλουτρο, εισιτήριο δηλαδή μικρής αξίας που ανά περιοχές άγγιζε και τα δώδεκα νούμια.³⁰ Οι κανόνες λειτουργίας ενός λουτρού διέφεραν από περίοδο σε περίοδο. Στην περίοδο του Αδριανού, εκδόθηκε νόμος που απαγορεύει την ταυτόχρονη χρήση των λουτρών από άνδρες και γυναίκες, οπότε σε περίπτωση που δεν υπήρχε η πρόβλεψη για ανδρικούς και γυναικίους χώρους αντίστοιχα, διαφοροποιούντο ώστε να μην χρησιμοποιούντο ταυτόχρονα.³¹ Ωστόσο, άλλοι αυτοκράτορες φαίνεται να επέτρεπαν την ταυτόχρονη χρήση του λουτρού από άντρες και γυναίκες.³² Έτσι, τα λουτρά συνήθως λειτουργούσαν καθημερινά και υπήρχε διαφοροποίηση στις ώρες,³³ ή/ και τις ημέρες χρήσης³⁴ τους από άνδρες και γυναίκες.

Τα δημόσια λουτρά ως θεσμός εξυπηρετούσαν την προβολή της εξουσίας του εκάστοτε αυτοκράτορα της Ρώμης,³⁵ υποδηλώνοντας σαφώς την φροντίδα προς τους υπηκόους, υπογραμμίζοντας την ευπραγία της ρωμαϊκής κυριαρχίας.³⁶ Ο σχεδιασμός τους σε ορισμένες περιόδους ακολουθούσε πρότυπα από τη Ρώμη³⁷ και την χρηματοδότηση τους αναλάμβανε είτε ο ίδιος ο αυτοκράτορας είτε τοπικοί άρχοντες, ως πατρωνία για να αναδείξουν την προσφορά τους.³⁸ Η αρχιτεκτονική τους, παρά το γεγονός ότι ενσωμάτωνε τοπικές προτιμήσεις, υποδήλωνε μία ρωμαϊκή παράδοση σε σχέση με τον εν λόγω θεσμό, που οφειλόταν και στην αστικοποίηση της περιόδου,³⁹ σύνθητες στοιχείο και σε άλλα δημόσια κτήρια, όπως οι ναοί, οι γέφυρες και τα υδραγωγεία.⁴⁰ Η ακολουθία αυτή των διαφόρων προτύπων δόμησης των δημοσίων λουτρών στην Ρώμη ανάλογα με τον αυτοκράτορα που βρισκόταν στην εξουσία, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην περίπτωση της αξιολόγησης ενός λουτρού, όπως αυτό της Τενέας, καθώς δύναται να προσφέρει στοιχεία χρονολόγησης της χρήσης του, αφού ασφαλώς διακρίθουν πρωτίστως και με σαφήνεια οι διαφορετικές φάσεις δόμησης και ανακατασκευής του μνημείου στις διάφορες περιόδους λειτουργίας του.

Βιβλιογραφία

- Albrizzi G. 1687, *Esattanotitia del Peloponnese volgarmentepinosola della Morea*, Venetia.
- Βασενχόβεν Μ. 2008, *Ιδιωτική αρχιτεκτονική στην ελληνιστική Ελλάδα και το ζήτημα της κληρονομιάς της στον ρωμαϊκό κόσμο: η περίπτωση του λουτρού* (αδημ. Διδ. διατριβή), Αθήνα.
- Βόρδος Α. 2012, «Αίγιο», στο *Αρχαιολογία – Πελοπόννησος* (επιμ. Βλαχόπουλος Α.), Μέλισσα, Αθήνα.
- Biers J. 2003, «The Centenary: 1896-1996», στο *Corinth*, Vol. 20, 303-319, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Boardman J. 1998, *Early Greek Vase Painting*, Thames and Hudson: Σιγκαπούρη.
- Γούναρης Γ. 1990, *Το Βαλανείο και τα Βόρεια Προσκήσια του Οκτάγωνου των Φιλίπων*, Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα.
- Γούναρης Γ. 2000, *Εισαγωγή στην Παλαιοχριστιανική Αρχαιολογία: Α' Αρχιτεκτονική*, University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 1999 (2000).
- Carcopino J., *Daily life in Ancient Rome: The People and the City at the Height of the Empire*, Yale University Press, New York, 2003.
- Dunbabin T. & Payne H. 1962, *Perachora II: The Sanctuary of Hera Akraia and Limenia*, Oxford University Press, Μεγάλη Βρετανία.
- Fagan G. 1999, *Bathing in Public in the Roman World*, The University of Michigan Press: Michigan.
- Farrington A. 1992, «The introduction and spread of Roman Bathing in Greece», στο *Roman Baths and Bathing: Proceedings of the First International Conference on Roman Baths*, held at Bath, England, 30 March-4 April 1992: *Part One: Bathing and Society*, (eds.) J. DeLaine, D. E. Johnston, Journal of Roman Archaeology: Supplementary Series No 37.
- Gregory T. E. 1995, «The roman baths at Isthmia, Preliminary report 1972-1992», *Hesperia* 64, 3, 279-313.
- Johnson, F.P. 1931, «Sculpture 1896-1923», *Corinth* 9. 1. Harvard: Harvard University Press, 42.
- Κολώνας Α. 2002, *Μουσείο Αγίου*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα.
- Κορδώσης Μ. 1997, «Αρχαία και πρωτοβυζαντινή Τενέα», *Δωδώνη* τ. ΚΣΤ' τεύχος 1.
- Kent J. 1966, «The Inscriptions», *Corinth*, Vol. 8, No. 3, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Korka E., Evaggeloglou, P. 2016, «A cemetery excavation unearths Tenea's past», στο *Zwischen Identitätskonstruktion und Unterweltsvorstellungen: Griechische Gräber und ihr Kontext im Spiegel neuer Funde*, Mainz, (10/11-11-2016).
- Korka E., Lagos C. & Syrrou M., «An early Byzantine gold hoard from Tenea, Corinthia», *Numismatic Society*, 2021 (forthcoming volume).
- Λαμπρινουδάκης Β. Κ. 1992, «Ιερό Απόλλωνος Μαλεάτα Επιδάουρου», *ΠΑΕ* 147, 44-52.

- Leake W. 1830, *Travels in the Morea*, Cambridge University Press, London.
- Μαρκή Ε. 2001-4, «Παλαιόκαστρο Ωραιοκάστρου, Οδός Ζακύνθου (Ο.Τ. Γ71, οικόπεδο 3B, Γ. Ζάπρα και κληρονόμων)», *Αρχαιολογικό Δελτίο* 56-59, Πίν. 82α, 267-8.
- Meiggs R. 1973, *Roman Ostia*, Clarendon Press, Oxford.
- Merker G. 2003, «Corinthian Terracotta Figurines: The Development of an Industry (233-245)», *Corinth, Vol. 20* (Επιμέλεια Williams & Bookidis), The American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Ουλκέρογλου Α. 2008, *Το συγκρότημα των θερμών του κεντρικού δρόμου του Δίου, Ανασκαφή 1977-2007*, (μεταπ. εργασία), Θεσσαλονίκη.
- Ουλκέρογλου Α. 2010, «Το συγκρότημα των θερμών του κεντρικού δρόμου του Δίου», *Εγνατία 14*, 103-122.
- Ουλκέρογλου Α. 2016, *Οι λουτρικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική και την πρωτοβυζαντινή περίοδο* (αδημ. Διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη.
- Παντερμαλής Δ. 1995, «1995: η ανασκαφή του Δίου», στο Αδάμ-Βελένη Π. (επιμ.), *AEMΘ*, 167-169, Θεσσαλονίκη.
- Παντερμαλής Δ. 1996, «Δίον. Η δεκαετία των ανασκαφών 1987-1997», *AEMΘ* 10A, 205-214.
- Παντερμαλής Δ. 2002, «Δίον 2002, Η αγορά και άλλα», *AEMΘ* 16, 417-425.
- Payne H. 1931, *Necrocorinthia*, Oxford, Μεγάλη Βρετανία.
- Payne H. 1940, *Perachora I: The Sanctuary of Hera Akraia and Limenia*, Oxford University Press, Μεγάλη Βρετανία.
- Richter G. 1966, *The furniture of the Greeks, Etruscans and Romans*, Phaidon Press, Λονδίνο.
- Στράβων, *Γεωγραφικών Η'*, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία «Οι Έλληνες», μτφρ. Θεοδωρίδης Π., Κάκτος: Αθήνα, 1994.
- Sakellariou M. & Faraklas N. 1971, «Corinthia-Cleonea», στο «*Αρχαίες ελληνικές πόλεις*», Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής, Αθήνα.
- Scranton R., & Ramage E. S. 1964, «Investigations at Kenchreai, 1963» *Hesperia* 33, 124-186.
- Wiseman J. 1978, «The land of the ancient Corinthians», στο *Studies on Mediterranean Archaeology* Vol. 1.
- Yegül F. 1992, *Baths and bathing in Classical Antiquity*, Architectural History Foundation - MIT Press, New York.
- Zytka M. 2019, *A Cultural History of Bathing in Late Antiquity and Early Byzantium*, Routledge, New York.

Σημειώσεις

1. Albrizzi 1687· Leake 1830.
2. Sakellariou, Faraklas 1971· Wiseman 1978· Κορδώσης 1997.
3. Φαίνεται ότι, στην συγκεκριμένη περίοδο, η πόλη της Τενέας γνώρισε ιδιαίτερη ακμή όπως επιβεβαιώνεται από τα διάφορα κατά χώραν ευρήματα και κυρίως από το δίκυορο υπέργειο ναόσχημο ταφικό μνημείο, που εντοπίστηκε το 2016, από τις ανασκαφές του ερευνητικού προγράμματος, στη θέση παλαιού σχολείου βλ. Korka, Evaggeloglou 2016, 101-113.
4. Η επισκευή των ήδη υπαρχόντων λουτρών είναι σύνηθες φαινόμενο που απαντάται σε όλη την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και συνήθως σχετίζεται με την γενναιοδωρία των αυτοκρατόρων που επιλέγουν να τα επισκευάσουν. Ενδεικτικά βλ. Zytka 2019, 31.
5. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η δεύτερη οικοδομική φάση χρονολογείται λίγο πριν από τα μέσα του 4ου αι. μ.Χ.
6. Ουλκέρογλου 2016, 259.
7. Ουλκέρογλου 2016, 272.
8. Η υπόθεση ενισχύεται από το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν στοιχεία ύπαρξης θύρας.
9. Για παράλληλες περιπτώσεις Sudatorium βλ. Η περίπτωση των Θερμών του κεντρικού δρόμου του Δίου βλ. Παντερμαλής 1995, 167· Ουλκέρογλου 2008, 57-61· του ίδιου, 2010, 112-115.
10. Παρόμοιες δεξαμενές της ίδιας περιόδου εντοπίζονται στο λουτρό του Απόλλωνος Μαλεάτα στην Επίδαυρο, βλ. Λαμπρινουδάκης 1992, 50-51.
11. Υδατόπυργοι εντοπίζονται και σε άλλες αρχαιολογικές θέσεις, βλ. Παντερμαλής, 1996, 212· Μαρκή 2001-4, 267· Ουλκέρογλου 2016, 264.
12. Παρόμοιος χώρος σημειώνεται και στις «Θέρμες του Κεντρικού Δρόμου» στο Δίον, βλ. Ουλκέρογλου 2008, 56.
13. Την νομισματική τεκμηρίωση στην ανασκαφή της αρχαίας Τενέας κάνουν ο Δρ Κωνσταντίνος Λαγός και η Μαρία Σύρρου.
14. Korka, Lagos & Syrrou 2021.
15. Johnson 1931, 42, fig. 44· Vermeule 1981: 174, pl. 141.
16. Ο τόμος γόμφου που φέρει στο λαϊμό δείχνει ότι η κεφαλή ήταν ένθετη. Διακρίνεται μια δέσμη πλοκάμων έμπροσθεν επάνω στον αριστερό ώμο, ενώ η κόμη πέφτει πίσω τριγωνική με αβαθείς κάθετες εγχάρακτες αυλακώσεις.
17. Σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, βρίσκει παράλληλο σε δύο αγαλμάτια στην Αγορά και σε ένα στον κατάλογο γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, που όλα χρονολογούνται στην Ρωμαϊκή εποχή (συγκεκριμένα στον 2ο-3ο αι. μ.Χ.). Ωστόσο, είναι πολύ πιθανόν να μιμείται κάποιο αντίγραφο και για αυτό παρεκκλίνει του τύπου σε κάποιες λεπτομέρειες. Shear, 1933, 173· 1935, 393· Δεσπίνης, 2003, 85-86.
18. Ευχαριστούμε τον επιγραφολόγο Χ. Κριτζά που είχε την ευγενή καλοσύνη να καταγράψει τις επιγραφές της Τενέας.
19. Ανάλογες ζυγαριές έχουν βρεθεί στο αγορανομείο στη ρωμαϊκή αγορά στο Αίγιο βλ. Κολώνας 2002, 27· Βόρδος 2012, 337.
20. Scranton & Ramage 1963, 141.
21. Biers 2003, 303-319.
22. Λαμπρινουδάκης 1992, 50-51.
23. Gregory 1995, 292.
24. Farrington 1992, 62 fig:2.
25. Ουλκέρογλου 2008· του ίδιου, 2010.
26. Yegül 1992, 3.

27. Farrington 1992, 65.
28. Fagan 1999, 40-44.
29. Yegül 1992, 42.
30. Γούναρης 2000, 205· Ουλκέρογλου 2016, 53.
31. Zytka 2019, 45-47.
32. Yegül 1992, 32· Zytka 2019, 45-46.
33. Carcopino 1936, 254· Meiggs 1973, 406· Yegül 1992, 47.
34. Γούναρης 1990, 30.
35. Yegül 1992, 32.
36. Yegül 1992, 44-46.
37. Farrington 1992, 65· Fagan 1999, 138.
38. Yegül 1992, 44.
39. Zytka 2019, 63.
40. Yegül 1992, 2-3· Fagan 1999, 106-110.

Προέλευση εικονογράφησης άρθρου

Τα δικαιώματα εικονογράφησης ανήκουν στη διευθύντρια της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας στην Αρχαία Τενέα, Δρα Έλενα Κόρκα.

ABSTRACT

Ancient Tenea

The excavation brings to light the ancient city. New evidence from the excavation of 2019-2020

Elena Korka

*Archaeologist Ph.D.,
Director of the Systematic Archaeological Survey of Ancient
Tenea, Honorary Director-General of Antiquities and Cultural
Heritage of the Greek Ministry of Culture and Sports*

Paraskevi Evangeloglou

*MA Archaeologist, Ephorate
of Antiquities of Corinth
Greek Ministry of Culture & Sports*

Penelope Vlachou

Archaeologist

Michael Ioannou

Archaeologist

Panagiotis Panailidis

Ethnologist-Anthropologist

Ioannis Christidis

Ethnologist-Anthropologist

Themes in Archaeology 2021, 5(1): 6 - 21

In 2019, the work of the systematic archaeological research program of ancient Tenea, brought to light a roman bath complex, unveiling the first public building of the city, in a short distance from the residential facilities found in 2018. The numerous architectural members of the Archaic and Hellenistic period found in second use in the walls, alongside an archaic hexagonal well and an archaic deposit located in direct contact with the baths, indicate the existence of earlier large public buildings in the vicinity of the bath complex. Archaeological evidence such as the discovery of facilities of commercial activity to the east of the baths, prove the social character of the building as civic where wider everyday life activities were taking place.

Key words: Ancient Tenea, Chiliomodi, Roman Baths, Archaic Deposit, Tenedos, Inscriptions, Numismatic Hoard, Sculptures